

ОЦЕНКА НА ФАКТОРИТЕ, ВЛИЯЕЩИ ВЪРХУ ТЪРСЕНЕТО И ПРЕДЛАГАНЕТО НА ОБРАЗОВАТЕЛНИ УСЛУГИ ЗА ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ

Даниела Тодорова, Красимир Кръстанов, Нина Гергова
dtodorova@vtu.bg, kkrastanov@vtu.bg, ninagergova@vtu.bg

*Висше транспортно училище „Тодор Каблешков“
София, ул. Гео Милев № 158
РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ*

***Ключови думи:** фактори, образование, предизвикателства, търсене, предлагане, финансиране*

***Резюме:** Обучението, което висшите училища трябва да предложат има главна задача да осигури знаещи, креативни, висококвалифицирани и компетентни специалисти, които ще допринесат за нарастване на конкурентоспособността, създаване и развитие на иновациите, нарастваща заетост, както и развитие на икономиките на отделните държави.*

Образователните услуги имат своята специфика, както в търсенето, така и в тяхното предлагане. В докладът се разглеждат фактори, които оказват влияние върху търсенето и предлагането на образователни услуги във висшите училища. Изследвани са основните фактори, които пряко оказват влияние и имат отношение към образователните услуги във висшите училища и са свързани с предлаганото качество на висше образование в конкурентна среда.

Икономическите условия, в които се развива нашата икономика и в които функционира образователната система поставя българските висши училища пред необходимостта от преодоляване на редица негативни последици.

Развитието на пазарните отношения и конкуренцията на пазара на висше образование поставят пред висшите училища въпроси, свързани с осигуряване на конкурентоспособността на всяко едно от тях, като се отчитат потребностите и предпочитанията на потенциалните потребители на услугите на висшите училища.

I. ВЪВЕДЕНИЕ

На образователния пазар висшите училища функционират в конкурентна среда и са изправени пред редица трудности свързани с демографските процеси, социално-икономическото и технологичното развитие. Пред висшето образование днес съществуват редица предизвикателства, произтичащи от необходимостта да бъдат изпълнени основни приоритети залегнали в европейските политики, целящи повишаване на иновационния капацитет на европейските държави, нарастване на конкурентоспособността и работните места, споделяне на ценности, постигане на високи постижения във висшето образование.

Обучението, което висшите училища трябва да предложат има главна задача да осигури знаещи, креативни, висококвалифицирани и компетентни специалисти, които ще допринесат за нарастване на конкурентоспособността, създаване и развитие на иновациите, нарастваща заетост, както и развитие на икономиките на отделните европейски държави.

Всичко това изисква да се предлага високо качество на обучение. Качеството във висшето образование се определя от мисията на университета и произтичащите от това цели и очаквания, от степента на съответствие на поставените цели и задачи на множеството от потребители, както и от възможността да се удовлетворяват непрекъснато променящите им и предполагаеми потребности.

Образователните услуги имат своята специфика, както в търсенето, така и в тяхното предлагане. Налице са редица предизвикателствата, свързани с факторите влияещи върху търсенето и предлагането на образователни услуги.

II. ФАКТОРИ, ВЛИЯЕЩИ ВЪРХУ ОБРАЗОВАТЕЛНАТА УСЛУГА

В Европа на образователния пазар участват почти 5 000 висши училища, в които се обучават около 17,5 милиона студенти, с 1,35 милиона преподаватели във висшето образование и 1,17 милиона изследователи.

Висшето образование има своята важна позиция и осъществява връзка между образованието, научните изследвания и иновациите. Той играе решаваща роля за:

- ✓ постигане на Европейско пространство за образование и Европейско научноизследователско пространство;
- ✓ изграждането на устойчиви икономики;
- ✓ предоставянето на висококвалифицираните хора перспективи за заетост.

За да развият уменията и да повишат знанията на хората, държавите от Европейския съюз са си поставили за цел до 2030 г. най-малко 45 % от хората на възраст между 25 и 34 години да получат висше образование.¹

На образователния пазар за висше образование в България участват 51 акредитирани висши училища, от които 38 държавни и 13 частни.² Висшите училища в страната предлагат обучение по множество специалности, разпределени в 52 професионални направления.³

Характерно за търсенето на образователна услуга, е че може да се разглежда като потребност в областта на висшето образование и може да се представи чрез йерархия на потребностите, имаща пряка връзка с равнището на образование. За целта във фигура 1. са представени основните връзки в равнищата на образование и свързаните с тях потребности от образователни услуги.

Равнищата на образование имат своята пряка зависимост спрямо потребността от образователни услуги.

Тази зависимост може да се изрази чрез посочване на връзките между тях.

Факторите, определящи търсенето на образователната услуга във висше образование, се обуславят от нарастващия стремеж на човека към развитие на интелекта, израстване, изучаване на обкръжаващата среда, повишаване на конкурентоспособността на всеки отделен човек.

---

¹ Инициативи в областта на висшето образование - *European Education Area (europa.eu)*

² Национален статистически институт, *www.nsi.bg*

³ Рейтингова система на висшите училища в България, *http://rsvu.mon.bg*

Фиг. 1. Равнища и потребности в областта на висшето образование

Основните фактори, определящи предлагането на образователните услуги в сферата на висшето образование могат да бъдат разделени по следните класификационни признаци:

- ✓ равнище на подготовка на специалистите, като се отчитат различните степени на образователните програми - бакалавър, магистър, доктор;
- ✓ териториално разпределение на образователните услуги и тяхната значимост - регионални, национални, международни;
- ✓ срок и продължителност на обучението - краткосрочни, средносрочни, дългосрочни;
- ✓ начин и форма на обучение - редовна, задочна, дистанционна;
- ✓ цена на образователната услуга;
- ✓ достъпност до образователната услуга.

Ценовата политика на всяко висше училище е важен аспект на съществуването му и развитието на стратегическите му цели. Сложността и отговорността при формиране на цените на образователните услуги се обуславя от тяхната значимост не само за висшите училища, но и за държавата. От тук е и стремежът на държавата да субсидира основно държавните висши училища, за да предлагат качествено и достъпно образование.

Предлагането на образователната услуга с отчитане на нейните специфики, като цена, качество, продължителност, форми на обучение, цена и др. оказва съществено влияние при търсенето и задоволяването на потребностите на потребителите.

Външната среда оказва своето влияние върху предлагането и търсенето на образователни услуги, като можем да определим три основни групи фактори, отразяващи държавната политика, конкуренцията и дейността на висшите училища.

Факторите, които отразяват държавната политика, можем да класифицираме както следва:

- ✓ състояние на икономиката - (макроикономическа стабилност);
- ✓ икономическата ситуация в страната, в частност в региона, влияещи върху платежоспособното търсене в образователната сфера, както и ресурсната осигуреност на образователната дейност на висшите училища;
- ✓ развитие на обществените институции - публични и частни;
- ✓ технологическо равнище – развитие на нови технологии, иновации;
- ✓ развитие на финансовите пазари;
- ✓ развитие на стоковите пазари;
- ✓ развитие на пазарите на труда;

- ✓ развитие на предприемачеството;
- ✓ държавно финансиране;
- ✓ структурни промени;
- ✓ нормативни документи;
- ✓ законови изисквания;
- ✓ нормативно регулиране и акредитиране;
- ✓ и др.

Факторите, които основно отразяват конкуренцията между висшите училища, можем да определим следните:

- ✓ образователни програми;
- ✓ такси и стойност на обучението;
- ✓ гъвкавост в образователния процес;
- ✓ образователна инфраструктура;
- ✓ преподавателски състав;
- ✓ териториално разположение;
- ✓ иновационния потенциал;
- ✓ имидж, репутация, престиж, добро име;
- ✓ и др.

Факторите, които основно отразяват дейността на висшите училища, определяме съобразно тяхната специфика, а именно:

- ✓ стойност на обучението;
- ✓ актуалност на образователните програми;
- ✓ гъвкавост в образователния процес;
- ✓ образователна инфраструктура;
- ✓ квалифициран преподавателски състав;
- ✓ научна изследвания и развойна дейност;
- ✓ иновационния потенциал;
- ✓ спомагателна и предприемаческа дейност;
- ✓ корпоративна култура;
- ✓ маркетингова ориентация;
- ✓ комплекс от образователни услуги;
- ✓ взаимодействие с бизнеса;
- ✓ международни контакти;
- ✓ имидж, репутация, престиж, добро име;
- ✓ и др.

Именно тези фактори, определящи дейността на висшите училища в решаваща степен определят степента на удовлетворение на потребителите, привлекателността на самите висши училища за кандидат-студентите, а също така и за участниците на пазара на технически и предприемачески услуги.

Развитието на пазарните отношения и конкуренцията на пазара на висше образование поставят пред висшите училища въпроси, свързани с осигуряване на конкурентоспособността на всяко едно от тях, като се отчитат потребностите и предпочитанията на потенциалните потребители на услугите на висшите училища.

Във висшето образование се преплитат няколко групи критерии, които ги отличават от останалите услуги и дейности в икономиката. Висшите училища, чрез предлаганите образователни услуги присъстват едновременно на два пазара – на пазара на образователни услуги и на пазара на труда. Характерна особеност в дейността на висшите училища е отчитането на потребностите и търсенето на три ключови групи потребители:

- ✓ студентите, с желаното ниво на качество на образование на входа и степен на

- удовлетвореност, от полученото образование на изхода;
- ✓ работодателите, с техните изисквания към нивото на качество на випускниците и пазара на труда като цяло, тенденциите на развитие, на който трябва да определят структурата и специалностите в образователните програми на висшето училище;
- ✓ държавата, чийто основен критерий за оценка на качеството на обучение е съответствие на дейността на висшите училища на държавните изисквания и стандарти, оценка на приноса им в социално-икономическото развитие на страната и др. – комплексна оценка на държавата на висшето образование.

Отчитането на изискванията и предпочитанията на отделните групи потребители и анализът на тяхната удовлетвореност влияе пряко върху имиджа и репутацията на висшето училище, и равнището на конкурентоспособност на пазара на образователни услуги. Предоставянето на образователната услуга е необходимо да бъде обвързано с динамичните промени във външната среда, където се оформя търсенето на различните видове специалисти, определят се специфични изисквания към професионалната квалификация към тях. Необходимо е да се създава по-широка гама от търсени на пазара продукти и услуги, допълващи основните образователни услуги, като научни, технически, предприемачески, консултантски и др.

Всичко това изисква висшите училища да бъдат гъвкави и да адаптират своите образователни програми към потребностите на пазара на труда, както и да осигурят качествена подготовка на обучаемите.

Едни от най-важните политики, които е необходимо да се провеждат активно, това са тези, чрез които се стимулират образованието и научните изследвания. Те се явяват изключително важен икономически фактор за развитие и израстване на обществото.

Образованието може да бъде представен като динамичен процес, в резултат на който получените знания и изградените умения се използват и прилагат в нещо ново, предполагащо по-ефективно и полезно приложение, чрез което ще се спомогне за развитие на бизнеса и повишаване а конкурентоспособността на икономиката.

Важен показател за конкурентоспособност на образователната услуга е нейното качество, като съвкупност от свойства, обуславящи осигуряването на това, което се изисква, както от потребителя, работодателя и самото висше училище, така и от професионално равнище на подготовка на специалиста.

III. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Образованието е от изключителна важност за икономическото развитие на всяка държава, влияе пряко върху ефективността в заетостта, производителността, иновативността. По този начин образованието оказва сериозно влияние върху цялото общество.

Висококачествената образователна среда може да предложи високо качество на образование и научни постижения. В съвременните условия, в които се развива висшето образование, както и все по-нарастващата дигитална трансформация в обучението, изискват гъвкавост и креативност в образователния процес.

Прилагането на модерни концепции в образованието имат стимулираща роля и оказват положително влияние върху обучаемите и обучаващите. Модерната образователна политика влияе върху интересите, както на преподавателите и студентите, така и върху потребителите на кадри и икономиката на страната.

Изследването е подкрепено от ФНИ по Проект ФНИ №КП-06-Н55/10 - 16.11.2021 г. „Модел за измерване и оценка на качеството на образование във висшите училища в Р България“

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Данчева М., Тодорова Д., Маркетингов анализ на конкурентоспособността на образователните услуги на висшето училище (ВУ) – методически аспекти, сп. „МТК“, бр. 3/1, 2015г., ISSN 1312-3823 (print), ISSN 2367-6620 (online)
- [2] Евростат, <https://ec.europa.eu/eurostat>, https://commission.europa.eu/research-and-innovation_bg
- [3] Иновационната политика на Европейския съюз и България, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/bg/sheet/67/innovation-policy>
- [4] [Инициативи в областта на висшето образование - European Education Area \(europa.eu\)](#)
- [5] Национален статистически институт, www.nsi.bg
- [6] Портър, М. Конкурентна стратегия: Техники за анализ на индустрии и конкуренти, С. Класика и Стил, 2010
- [7] Политика за развитие на Висше транспортно училище “Тодор Каблешков” със стратегически цели, задачи, целеви стойности и показатели за изпълнението им., <https://old.vtu.bg/wp-content/uploads/2020/12/Politika-za-razvitie-na-vTU.pdf>
- [8] Рейтингова система на висшите училища в България, <http://rsvu.mon.bg>.
- [9] Стратегията за развитие на висшето образование в Република България за периода 2021 - 2030 година, <https://www.mon.bg/bg/143>

ASSESSMENT OF FACTORS AFFECTING THE DEMAND AND SUPPLY OF EDUCATIONAL SERVICES FOR HIGHER EDUCATION

Daniela Todorova, Krasimir Krastanov, Nina Gergova
dtodorova@vtu.bg, kkrastanov@vtu.bg, ninagergova@vtu.bg

*Todor Kableshkov University of Transport
158 Geo Milev Str., Sofia,
THE REPUBLIC OF BULGARIA*

Key words: *factors, education, challenges, demand, supply, financing*

Abstract: *The training that higher education institutions must offer has the main task of providing knowledgeable, creative, highly qualified and competent specialists who will contribute to increasing competitiveness, creating and developing innovations, increasing employment, as well as developing the economies of individual countries.*

Educational services have their specifics, both in demand and in their supply. The report examines factors that influence the demand for and supply of educational services in higher education. The main factors that directly influence and relate to educational services in higher education institutions and are related to the offered quality of higher education in a competitive environment have been investigated.

The economic conditions in which our economy is developing and in which the educational system functions puts the Bulgarian higher schools in front of the need to overcome a number of negative consequences.

The development of market relations and competition in the higher education market pose questions to higher education institutions related to ensuring the competitiveness of each of them, taking into account the needs and preferences of potential users of the higher education institution's services.